

PRIKAZI I OSVRTI

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu historijuBroj 53
Godina XXVII
Maj, 2022.
[str. 345-348]

© Monos 2022

Emir O. Filipović,
**Kotromanići:
Stvaranje i oblikovanje
dinastičkog identiteta u
srednjovjekovnoj Bosni***Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet,
Sarajevo, 2022, 220. str.*

Bosanskohercegovačka historiografija, napose u posljednje vrijeme, sve se više okreće pisanju i istraživanju o novijim periodima povijesti, stoga djela koja tematiziraju oblasti iz medievalistike predstavljaju, uistinu, pravu poslasticu. U martu 2022. godine je značajan doprinos domaćoj historiografiji, a i šire, pružen izdavanjem monografije koja obuhvata pitanje dinastičkog identiteta. Riječ je o djelu pod nazivom *Kotromanići: Stvaranje i oblikovanje dinastičkog identiteta u srednjovjekovnoj Bosni*, proizašlom iz pera dr. Emira O. Filipovića, vanrednog profesora na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Matična kuća dr. Filipovića, Filozofski fakultet, ujedno je izdavač navedene monografije. Riječ je o djelu koje se ne bavi preglednom historijom Kotromanića već načinom na koji su Kotromanići stvarali svijest o sebi kao o pripadnicima istaknute, posebne društvene formacije. S tim u vezi, u *Predgovoru* autor navodi glavnu ideju ove monografije – pokazivanje da je svijest Kotromanića zapravo bila *dinastička svijest*, a njihov identitet *dinastički identitet*.

Kada su u pitanju opće karakteristike same monografije, ona se sastoji od predgovora, uvoda, pet tematskih cjelina i zaključka. Također, monografija je obogaćena prilogima koji se manifestiraju u vidu izvorne, suvremene pisane građe. Na samom kraju se nalazi spisak korištenih izvora i bibliografskih jedinica, te registar, što umnogome omogućava preglednost rada. U *Uvodu*, autor ističe da su članovi i predstavnici Kotromanića vladali Bosnom sigurno od sredine XIII stoljeća sve do osmanskog osvajanja Bosanskog Kraljevstva. Tokom tog perioda, Kotromanići su razvili predodžbu da svoj vladarski autoritet dobijaju izravno Božijom milošću, a njihov vrhovni položaj u zemlji nikada nije ozbiljnije dovođen u pitanje jer je princip nasljeđivanja vlasti bio zastupljen unutar jednog roda. Autor smatra da dinastije nisu samo puki, sukcesivni

nizovi bioloških srodnika nego društveni i politički konstrukt, koje je nakon uspostave trebalo razvijati, afirmirati i promovirati konstantnim pozivanjem na tradiciju, dinastičko ime i obilježja, kao i ukazivanjem na izuzetni društveni položaj, veliku čast, ugled i bogatstvo.

Prvo poglavlje nazvano *Dinastičko ime Kotromanić u pisanim izvorima* predstavlja hronološki pregled pojavljivanja imena Kotromanić u različitim vrstama pisanih izvora. Na samom početku, autor ističe da se ono javlja relativno kasno, tek 1403. godine, i to u kontekstu političkih previranja tokom rata kralja Ostoje sa Dubrovnikom. Kao odgovor na pitanje zbog čega se dinastičko ime kasno, a potom povremeno i rijetko, pojavljuje u sačuvanim izvorima, autor smatra da njega treba tražiti u kasnoj konstrukciji dinastičkog identiteta, te u specifičnim okolnostima pod kojima se rod Kotromanića razvijao. Kao još jednu mogućnost, autor navodi da vjerovatno nije bilo prijeko potrebe da se dinastičko ime pojavljuje u pisanim izvorima prije XV stoljeća, te da u tom smislu Kotromanići ne predstavljaju nikakav kuriozitet jer je slična praksa postojala i drugdje u Istočno-Centralnoj Evropi. Autor posmatra širi društveno-politički kontekst Bosanskog Kraljevstva tokom XV stoljeća pa kao još jednu mogućnost navodi naglašavanje različitih aspekata dinastičkog identiteta od strane bosanskih kraljeva kao reakciju na rastući značaj plemstva koje je do početka XV stoljeća uspjelo svesti ulogu vladara na status prvog među jednakim, nadilazeći ga u političkom značaju.

Razvoj vladarskog roda, krvne veze i pitanje nasljeđivanja naslov je drugog poglavlja. Na osnovu dostupnih izvora, autor ustvrđuje da su Kotromanići, zapravo, bili veliki konglomerat, odnosno proširena zajednica muških predstavnika, različitih ogranaka, bratstava i manjih rodovskih jedinica koji su imali zakonsko pravo na imovinu i posjede, utemeljeno na stvarnoj ili izmišljenoj tvrdnji

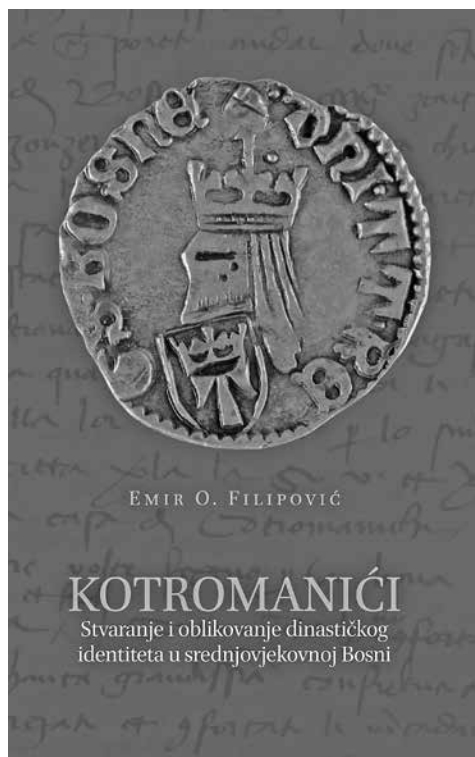
da svi potiču od jednog zajedničkog pretka. Također, autor ističe da postoje jasne indicije da su se do XV stoljeća Kotromanići toliko raširili da su se počeli ponašati i djelovati kao tipični plemićki rod. Pored toga, izuzetno važna autorova konstatacija se ogleda na primjeru nasljeđivanja – uobičajeni model nije uvijek slijedio princip primogeniture ili seniorata kao što je bio slučaj u nekim drugim evropskim monarhijama tog doba. U uskoj vezi je odgovor na pitanje detaljnijeg nepoznavanja svih rodbinskih veza među različitim članovima vladarske dinastije – na prvom mjestu je da nije postojala samo jedna povlaštena loza koja je imala apsolutno pravo na banski ili kraljevski položaj, kao i odsustvo određenog prepoznatljivog niza u imenovanju, prema kojem se imena djedova, očeva, sinova i unuka ne ponavljaju po nekom ustaljenom redoslijedu. Na koncu, autor zaključuje da je ovaj model nasljeđivanja omogućio dinastiji produženje egzistencije neovisno od toga da li je vladar imao (ili će imati) zakonskog biološkog muškog potomka.

Treće poglavlje, naslovljeno *Politički programi, stari rodoslovi, "roditelji i praroditelji"* tematizira različita legitimizirajuća sredstva koja su Kotromanići koristili u različite političke svrhe, kao i (ne)postojanje potrebe za izravnim krvnim nasljednikom u pogledu nasljeđivanja na vladarskom prijestolju. Autor zaključuje da je bilo dovoljno da obojica (prethodnik i nasljednik) potiču od zajedničkog pretka i da pripadaju istom rodu. Kao primjer za takvu vrstu nasljeđivanja, dr. Filipović navodi dolazak bana Prijezde na prijestolje nakon bana Mateja Ninoslava. Naime, iako je ban Ninoslav imao braću, sinove i unuke koji su ga mogli naslijediti, na tom položaju ga je ipak naslijedio ban Prijezda koji je vjerovatno bio član jedne te iste obitelji iz koje su birani odgovarajući kandidati za prijestolje. Međutim, da bi se bolje razumio princip djelovanja bosanskih kraljeva, neophodno je uzeti u obzir specifično-

sti vjerskih prilika u srednjovjekovnoj Bosni što autor izvrsno zapaža. Naime, u Bosni crkvene strukture nisu uobičavale proglašavati preminule vladare svecima, te oko njih stvarati mučeničke, svete kultove kako je bilo uobičajeno u Srbiji i Ugarskoj. S tim u vezi, kako primogenitura nije bila osnovni oblik dinastičkog nasljeđivanja, postalo je još važnije potencirati sjećanje na mrtvog vladara kako bi se ojačala pozicija onoga koji je živ. U tu svrhu su korišteni genealoški narativi u vidu rodoslovnih stabala, te isprave, povelje ili darovnice koje su predstavljale platformu za obrazlaganje istaknutog porijekla. Običaj zazivanja predaka je bio izrazito prisutan, te je postao redovna pojava na poveljama koje su bosanski kraljevi izdavali Dubrovčanima i velmožama Rusaga bosanskog.

Četvrto poglavlje naslovljeno *Izmišljanje predaka? Stvaranje priče o porijeklu Kotromanića* prvenstveno govori o pojavljivanju *Cotrumana Gotta* u pismu dubrovačkim poslanicima od 1423. godine. U navedenom pismu je sadržana ključna informacija o porijeklu Kotromanića, odnosno da su odnosi Bosne sa Dubrovnikom održavani još od vremena *Cotrumana Gotta*, od kojeg je poteklo porijeklo i početak bosanskih kraljeva. Autor smatra za najvjerovatniju mogućnost da predaja o *Cotrumanu Gottu* predstavlja tipičnu osnivačku legendu. Također, autor ističe da ovakvi pseudohistorijski narativi o porijeklu nisu bili ograničeni samo na dinastije nego su primjenjivani i na narode, kraljevstva, gradove i druge zajednice. Međutim, kod vladarskih familija su imale naročitu ulogu zbog krajnje neophodnosti za održavanje dinastičkog sjećanja i samosvijesti. Reputaciju Kotromanića su dodatno ojačavale različite bračne veze i savezi sklapani s lokalnom aristokracijom u Bosni.

Vizualni elementi u konstrukciji dinastičkog identiteta naziv je posljednjeg, petog poglavlja. Navedeno poglavlje govori o upotrebi grbova, novca i pečata u svrhu konstrukcije dinastičkog identiteta. Novac je

bio sredstvo ekonomske razmjene, a pečati sredstvo vjerodostojnosti dokumenata pa je jasno i izdiferencirano korištenje navedenih elemenata imalo ideološke i političke značajke. Na reversu novca bosanskih vladara se nalazila predstava sv. Grgura Nazijanskog, te u posljednjim desetljećima Bosanskog Kraljevstva i predstava sv. Grgura Čudotvorca. Dva Grgura su, zapravo, predstavljala svece zaštitnike vladarskog roda Kotromanića, ali i cjelokupnog Bosanskog Kraljevstva. Bosanski vladari, a naročito od perioda vladavine kralja Tvrtka I, pa sve do pada Bosne pod osmansku vlast su koristili različite elemente u svrhu izgrađivanja dinastičke svijesti. Jedinstven grb, sveci zaštitnici, često pozivanje na pretke, svojevrzne arenge na vladarskim ispravama, izgradnja sepulkralnih spomenika su samo neki od elemenata koji su korišteni u razvijanju i pojačavanju dinastičke svijesti.

Svojom trećom monografijom iz oblasti bosanskog srednjovjekovlja, dr. Emir O. Filipović nastavlja produktivan rad u oblasti srednjovjekovne Bosne, sa jasnom i preciznom metodologijom. Oslobođen literarnih naslaga, te različitih tendencioznih historiografskih narativa, dr. Filipović je uspješno, kroz pet tematskih cjelina, razmotrio i ukazao na razvoj dinastičke svijesti i identiteta kod Kotromanića. Pored toga, dr. Filipović je napravio iskorak u dosadašnjem bavljenju ovom temom, komparirajući stanje

stvari u srednjovjekovnoj Bosni sa njenim susjednim državama, kao i evropskim monarhijama tog vremena. Primarno koristeći dostupne suvremene, pisane izvore i kritički pristupajući historiografiji koja se bavila problematikom dinastije Kotromanića, autor je uspješno i argumentirano pokazao na koji način je stvorena, a potom i oblikovana dinastička svijest kod Kotromanića, te dao ogroman doprinos izučavanju i razvoju medievalistike uopće.

Amina Abaspahić, BA